

УДК 378.167.1:37

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДРУЧНИКА ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ
ДЛЯ ВНЗ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

© Козловський Ю.М., Ортинський В.Л.

Національний університету "Львівська політехніка".

Інформація про автора:

Козловський Юрій Михайлович: ORCID: 0000-0003-1006-0130.; yuraubs@gmail.com.; доктор педагогічних наук завідувач кафедри Національного університету "Львівська політехніка", вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.

Ортинський Володимир Львович ORCID: 0000-0001-9041-6330; yuraubs@gmail.com.; доктор педагогічних наук директор Національного університету "Львівська політехніка", вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна.

У статті висвітлено функції та виявлено особливості створення підручника з педагогіки для непедагогічних вищих навчальних закладів. Доведено, у непедагогічних вищих навчальних закладах магістратура є необхідною, але не достатньою умовою для підготовки викладача вищої школи. Обґрунтовано, що магістра-викладача доводиться доучувати в процесі його професійної діяльності, тому доцільно в рамках магістратури забезпечити ґрунтовну педагогічну кваліфікацію випускника для реалізації його як науково-педагогічного працівника. Концептуальними засадами підручника педагогіки вищої школи визначено: оновлення статусу педагогічних дисциплін, перехід від інформаційної до едукативної функції підручника, забезпечення функціонально повного мінімуму пропедевтичних педагогічних знань, інтегративний підхід до побудови підручника, оптимізація співвідношення фундаментальної та варіативної складових; опора на загальнонаукові методологічні підходи, максимальна реалізація можливостей інформаційних технологій, наявність авторської позиції в розробці підручника.

Ключові слова: педагогіка вищої школи, навчальна книга, підручник, посібник, ВНЗ, концептуальні засади, інформаційне суспільство.

Ортинский В.Л., Козловский Ю.М. «Концептуальные основы учебника педагогики высшей школы для вузов непедагогического профиля»

В статье обоснованы функции и особенности создания учебника по педагогике для непедагогической высшей учебной заведений. Показано, что магистратура является необходимым, но недостаточным условием подготовки преподавателя высшей школы, поскольку магистра-преподавателя приходится доучивать в процессе его профессиональной деятельности. Целесообразно в рамках магистратуры обеспечить основательную педагогическую квалификацию выпускника непедагогического вуза для реализации его как научно-педагогического работника. Концептуальными принципами построения учебника педагогики высшей школы определены: обновление статуса педагогических дисциплин, переход от информационной к эдукативной функции учебника, обеспечение функционально полного минимума пропедевтических педагогических знаний, интегративный подход к построению учебника, оптимизация соотношения фундаментальной и вариативной составляющих; опора на общенаучные методологические подходы, максимальная реализация возможностей информационных технологий, наличие авторской позиции в разработке учебника и др.

Ключевые слова: педагогика высшей школы, учебная книга, учебник, пособие, ВУЗ, концептуальные основы, информационное общество.

Ortunskiy V.L., Kozlovskiy Yu.M. «Conceptual framework of educational textbook for non-pedagogical universities»

The article highlights the features and peculiarities of making the textbooks for non-pedagogic higher schools. It is proved that Master's programme is a necessary but it is the insufficient condition of preparation for the higher school teacher as someone is forced to learn masters' in the process of his\her professional activity. It is expedient within the framework of Master's programme to provide sound pedagogical qualification of graduate of the non pedagogical higher educational establishment for the implementation his\her as a research and educational personnel. There are defined conceptual basis of the teaching practices: updating status of pedagogical subjects, the transition from information to the tutorial function of the book, the provision of functionally complete minimum of propaedeutical pedagogical knowledge, an integrative approach to the construction of the textbook, core and variable components; reliance on general scientific methodological approaches, ultimate use of information technology capabilities, the availability of the author's position in the development of the manual.

Keywords: higher education, academic books, textbooks, manuals, universities, conceptual basis, information society.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реформування системи освіти в Україні та її інтеграція у світовий освітній простір передбачають суттєве покращення педагогічної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників, що навчаються в магістратурі.

Нині суттєво змінюються не тільки технічні можливості навчання – змінюються спосіб мислення та сприйняття знань студентами. У кожному епоху студентська молодь є своєрідним індикатором вимог часу. Особливої уваги вимагають вищі навчальні заклади непедагогічного профілю. Кожен випускник ВНЗ, як фахівець вищої кваліфікації, повинен мати педагогічну освіту, оскільки його майбутня фахова діяльність (інженерна, юридична, економічна, будівельна тощо) передбачає спілкування з людьми та, як правило, робота на керівних посадах. Мінімальну педагогічну підготовку забезпечує курс загальної педагогіки. До майбутнього викладача вищого навчального закладу вимоги значно вищі. З одного боку, ґрунтовну педагогічну підготовку дає вищий педагогічний навчальний заклад, однак галузева підготовка в цих умовах є лише базою для майбутньої педагогічної діяльності, оскільки ці заклади орієнтовані на підготовку вчителя для загальної та початкової школи.

У непедагогічних ВНЗ магістратура є необхідною, але не достатньою умовою для підготовки викладача вищої школи. Перевірений десятками років досвід показав, що для якісного викладання у ВНЗ педагогічна складова змісту підготовки студента в непедагогічному виші має складати не менше 24 кредитів. Адже без повноцінної педагогічної освіти випускника (магістра-викладача) доведеться доучувати його в процесі професійної діяльності. Виникає питання: хто і як це мав би робити? Очевидно, доцільніше забезпечити можливість студентам отримати другу педагогічну кваліфікацію, що дасть можливість після закінчення навчання, реалізувати себе як науково-педагогічного працівника. Це зумовлює оновлення підходів і концептуальних поглядів на навчальну книгу загалом та підручник педагогіки вищої школи зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які посилається автор, визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Навчальна книга – особливий вид літератури, підручник – ядро навчальної літератури, а сама навчальна книга розглядається як педагогічна система” [3, с.14]. Формування власної проблематики навчальної книги для ВНЗ актуалізувалося наприкінці ХХ століття, коли в освіті необхідність концептуального підходу стала очевидною. ХХІ століття започатковує нову еру навчальної літератури і цей перелом, напевно, для освіти не менш значущий, ніж освітня революція, пов'язана з винаходом книгодрукування. Теорія підручникотворення, розроблена кілька десятиків років тому, розгортаючи потужні теоретичні виклади (як і що структурувати, які атрибути і

КОНЦЕПЦІЯ

складові підручника є обов'язковими) обминає найважливіше – хоча б приблизне прогнозування, *як це сприйметься адресатом – сучасним студентом.*

Тому ми погоджуємося з тим, що “навчальні книги повинні відзначатися не тільки новими принципами структурування і відбору змісту, а й враховувати психологічні особливості сприйняття навчального матеріалу сучасною молоддю. За статистикою, майже кожен третій підручник, що потрапляє на ринок навчальної літератури, не відповідає запитам сучасного студентства. Незважаючи на значний науковий інтерес до теорії підручника, розвиток нормативних вимог до вузівської навчальної літератури є малодослідженою темою. Ґрунтовних праць, присвячених цій проблемі, вкрай мало” [2, с.10]. Нині настав час якісного перелому в створенні навчальної літератури, коли автори підручників постали перед вибором – або далі громадити і переписувати по-новому десятки наявних навчальних видань, або крок за кроком включатися в нову, творчу діяльність створення підручників і посібників, які необхідні студенту, а не бюрократичній машині освіти.

У статті ми спиралися на методологічні ідеї С. Гончаренка, теоретичні розробки основ взаємозв'язку загальноосвітньої та професійної підготовки (А. Беляєва, Р. Гуревич, М. Головань), теорії підручника (І. Артёмов, В. Бейлінсон, В. Беспалько, Д. Зуєв, Р. Арцишевський), на аналіз підручників “Педагогіка вищої школи” (А. Алексюк, В. Андрущенко В. П., І. Бех, І. Волощук, О. Глузман, Н. Гузій, Н. Дем'яненко, Л. Артемова, В. Вдовок, С. Фільков, С. Вітвицька, В. Галузинський, М. Євтух М., В. Городиська, М. Пантюк, О. Гура, В. Єгоров, І. Зайченко, Л. Кнодель, М. Козяр, М. Коваль, В. Кудіна, М. Соловей, Є.Спіцин, А. Кузьмінський, А. Марушкевич, Н. Кошечко, Н. Мащенко, В. Ортинський, С. Самигін, З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семенова, І. Руснак, М. Іванчук, О. Салов, Т. Туркот, М. Фіцула, О. Цокур, Д. Чернілевський, М. Томчук та ін.).

Водночас низка проблем, які стосуються розвитку концептуальних підходів до підручника, потребують окремого дослідження, а першочерговим завданням є створення концепції як інноваційного підручника загалом, так і концепції підручника педагогіки вищої школи зокрема.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування концептуальних засад підручника педагогіки вищої школи на основі сучасних вимог освіти та провідних методологічних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У постійних змінах суспільного життя освіта, як відомо, одна з найконсервативніших сфер діяльності людини. З одного боку, це добре – зберігаються традиції, а з другого – часто тягар традицій повністю гальмує все прогресивне і необхідне для того, щоб молодь *сприйняла* досвід попередніх поколінь.

На перший погляд, здається, що “педагогіка не надто потрібна для непедагогічної професійної діяльності. Однак навчальна діяльність особистості, яка хоче бути конкурентоздатною на ринку праці, триває все життя і особливо інтенсивно після здобуття вищої освіти. Сьогодні це необхідно вміти, використовуючи засоби комп'ютерних і телекомунікаційних технологій” [1, с.5]. Викладач у професійній діяльності реалізує ще й виховну функцію - створює умови для професійного та особистісного розвитку студентів. А це вимагає від викладача не тільки високого рівня академічних, але й ґрунтовних психолого-педагогічних знань [4, с.79]. Провідними умовами професійної підготовки та формування особистості фахівця нової формації є інноваційні підходи, форми і методи навчання. Але особистісний підхід до студента можливий тільки при втіленні педагогіки співпраці – одному з провідних типів взаємодії педагога і студента в сучасній системі освіти.

Навчальні програми постійно змінюються, однак хороший підручник мав би бути актуальним хоча б десятиліття. Звичайно, необхідно говорити і про медіа, і про нові підходи, але на певному етапі стають нагально необхідними *якісні зміни в підходах до змісту, структури та форми підручника*, що передбачає зміну його форми. А це питання вирішується тільки за умови чіткого визначення *функцій навчальної книги*. Підручники з

КОНЦЕПЦІЯ

точних чи технічних наук практично не залежать від укладу держави і тенденцій розвитку суспільства, а для суспільно-гуманітарних, а тим більше *педагогічних* наук, підручники в Україні ще перебувають під сильним впливом радянської системи. Звичайно, з них вилучено теми про комуністичне виховання, цитати класиків марксизму-ленізму, партійні документи про педагогіку, але залишився дух тих часів, зокрема майже панічний страх авторського тексту, що веде до дублювання значних обсягів інформації в низці підручників із педагогіки.

Нині швидкість, обсяги та доступність інформації її зберігання, копіювання та передача доступні всім і займають мінімум часу, в силу входять хмарні технології, коли “необхідне програмне та апаратне забезпечення знаходяться у користувача не в навчальному приміщенні або вдома, а «в хмарах» - на віддаленому сервері (можливо навіть в іншій країні). Для того, щоб їх використати, користувачу достатньо мати доступ до мережі Інтернет. При цьому не виникає потреби придбання дорогого ІТ-обладнання, а характеристики відповідного технічного засобу (комп'ютера, планшета, смартфона тощо), який забезпечує вихід у мережу Інтернет, суттєво не впливають на доступність відповідних сервісів” [8, с.50]. Це означає, що суспільство і техніка значною мірою перебрали на себе інформативну функцію освіти.

Підготовчим етапом для створення концепції є обґрунтування *концептуальних засад підручника педагогіки вищої школи*, котрі викладені нижче.

Оновлення статусу педагогічної науки у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю. Роль наук про навчання, виховання та розвиток особистості завжди була важливою в освіті, однак в сучасних умовах їх значущість суттєво зростає. Відродження образу випускника вищого навчального закладу як висококультурного професіонала, посилення наукової значущості магістратури зумовлюють необхідність перегляду статусу педагогічних дисциплін. Тут ми бачимо два важливі моменти. По-перше, це розширене розуміння ролі педагогічних знань у підготовці фахівця: доцільність вийти за рамки мовчазно прийнятого десятиліттями, але невірною трактування педагогіки як дисципліни, необхідної лише для викладацької діяльності. Педагогічна компетентність має стати атрибутом професійної підготовки всіх без винятку фахівців із вищою освітою. По-друге, виходячи з того, що світовий освітній простір переважно послуговується терміном *едакація*, вважаємо за доцільне розглянути можливість переходу до цієї термінології, що позитивно вплине на міжнародну співпрацю, зокрема популяризацію українських наукових праць у галузі педагогіки у світовому освітньому просторі. Адже в більшості країн ототожнюють поняття освіти та виховання, називаючи їх однією з найдовершеніших форм людської діяльності, де на засадах гуманізму та просвітництва будується внутрішній світ людини. Такий підхід близький до трактування едакації в широкому розумінні як *освіта-виховання-культура*.

Перехід від інформаційної до едакаційної функції підручника. Прийнято виділяти низку функцій підручника, зокрема інформаційну; трансформаційну (переробка теоретичних знань, методів наук і характеристик професійної діяльності за логікою засвоєння); систематизуючу; самоосвіти; розвиваючу тощо. Провідною найчастіше є власне *інформаційна* функція, однак із такого роду переліків майже завжди випадає найважливіше: підручник є *навчальною книгою і повинен виконувати перш за все навчальну функцію*. На жаль, фактично всі підручники з педагогіки тяжіють до довідкового типу. Причина – знову ж таки зміни в суспільстві та техніці, які неможливо було о передбачити навіть всього 20-30 років тому. Тому нині повинна суттєво зрости навчальна функція підручника.

Забезпечення функціонально повного мінімуму педагогічної підготовки. Підручник базується на знаннях та вміннях студентів з курсу загальної педагогіки, які, на жаль, в існуючому варіанті, часто є недостатніми для створення повноцінної бази для освоєння курсу педагогіки вищої школи. Це вимагає включення в програму деяких важливих для майбутнього викладача ВНЗ (але менш важливих для вчителя чи інженера, яким призначений курс загальної педагогіки) відомостей, що передбачають узагальнення, повторення та систематизацію знань курсу загальної педагогіки з оглядом на специфіку

КОНЦЕПЦІЯ

професії.

Інтегративний підхід до педагогічної підготовки. Поєднання методологічних вимог до підручника педагогіки вищої школи і конкретизація їх через специфіку професії передбачає, що основна увага має зосереджуватися не на фактичному матеріалі (який слугує сировиною), а на логічних зв'язках між елементами і формуванні цілісної, несуперечливої системи, органічної єдності змісту для освоєння обсягу педагогічних знань та формування відповідних умінь. Виділення проблематики інтеграції в освітніх межах вимагає опори на загальнопедагогічні, дидактичні, виховні, управлінські закони та закономірності. Використання можливостей інформаційних технологій, створення електронних додатків до підручника створює живий міст між курсом педагогіки вищої школи та іншими дисциплінами. Очевидно, що вирішальну роль у формуванні такої системи має відігравати інтегративний підхід.

Оптимізація співвідношення фундаментальної та варіативної складових у курсі педагогіки вищої школи. На фундаментальному рівні курсу закладається ядро, спільне для майбутніх викладачів усіх спеціальностей (очевидно, мова йде про ВНЗ непедагогічного профілю), а на варіативному – враховується специфіка професії (наприклад, майбутньому викладачу економічних дисциплін і, відповідно, комп'ютерних дисциплін доцільно по-різному подавати навчальний матеріал щодо технічних засобів навчання). Акцент робиться на фундаментальні педагогічні поняття та їхні інтегративні суттєві зв'язки з елементами відповідних галузевих знань і вмінь. Це дає можливість студентам не лише опанувати основи викладацької та науково-педагогічної діяльності у її сьогодишньому варіанті, але й бути готовим пристосуватися до швидких змін у суспільстві близького та дальшого майбутнього, оскільки педагогічні принципи та закономірності змінюються значно повільніше, ніж конкретні методики. А варіативна – динамічна швидкозмінна частина – вимагає частого і постійного оновлення (нові медіа, нові можливості он-лайн освіти, державні документи), поєднаного з архівацією застарілої на даний момент інформації. Приклад: методи навчання (фундаментальні знання: що таке метод, основні види і класифікація, принципи відбору, критерії поєднання, можливості методів у контексті розвитку нових засобів, а варіативна частина передбачає описи конкретних методів із посиланнями на джерела їх детального опису тощо).

Підручник як система з опорою на методологічні підходи та максимальною реалізацією можливостей інформаційно-комунікативних технологій. Доцільним є поєднання викладу матеріалу курсу в підручнику із забезпеченням єдиного підходу та системи означень і позначень – створення відповідного комплексу, супроводу тексту. Такий підхід дасть можливість об'єднати теоретичні відомості в систему знань та вмінь, цикли семінарських та практичних робіт тощо. Підручник доцільно доповнити допоміжними матеріалами, узагальнюючими таблицями та схемами, довідковими даними, словничком, хрестоматією тощо. Все це не обов'язково має міститись у книзі-підручнику – варто поступово переходити на розгалужену систему посилань у підручнику, використовуючи широкі можливості сучасного інформаційного пошуку. Студент нині з Інтернетом у мобільному телефоні та підручниками в планшеті, тому і система науково-методичного забезпечення має синергетичною, відкритою, що передбачає *активний зв'язок з іншими навчальними засобами і джерелами інформації*. Доцільно пам'ятати, що інженер-педагог у професійній діяльності матиме справу не з науковими проблемами педагогіки, а з комплексними проблемами навчально-виховного процесу, що вимагає спеціальних педагогічних знань та вмінь використовувати їх у нових, часто непередбачуваних ситуаціях.

Авторська позиція Найкращі з відомих навчальних книг завжди вирізняються авторським підходом і авторською позицією (від Історії України-Русі Михайла Грушевського до курсу лекцій фізики Річарда Фейнмана), хоча очевидно, що в класичних курсах зберігається фундаментальна складова, всі поняття та провідні теми. Водночас, жодна техніка і найвища технологія *не здатна* замінити викладача та автора навчальної книги. Як би не були фантастичні технічні можливості, але сутність, зміст, структуру, методи, форми, виховні можливості створює і завжди буде створювати людина. Основне

КОНЦЕПЦІЯ

призначення підручника – дати студентам те, чого вони не зможуть знайти в пошукових системах – авторська думка, педагогічне спрямування, постановка проблем, які треба вирішувати (а не шукати готові рішення в Інтернеті). Тому йдеться передусім про максимальне використання сучасних технічних можливостей, про врахування особливостей сприйняття студентами інформації, виходячи з умов їхнього життєвого середовища, максимальне збереження позитивного досвіду підручникотворення і використання здорового консерватизму освіти.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розробок у обраному напрямку. Таким чином, концептуальними засадами розробки підручника педагогіки вищої школи є: оновлення статусу педагогічних дисциплін, перехід від інформаційної до едукативної функції підручника, забезпечення функціонально повного мінімуму пропедевтичних педагогічних знань, інтегративний підхід до побудови підручника, оптимізація співвідношення фундаментальної та варіативної складових у курсі педагогіки вищої школи; опора на загальнонаукові методологічні підходи, максимальна реалізація можливостей інформаційних технологій, авторська позиція в розробці підручника тощо.

До подальших напрямів відносимо дослідження обґрунтування концепції підручника педагогіки вищої школи в підготовці фахівців непедагогічного профілю.

Список використаних джерел

1. Андреев В. И. Педагогика высшей школы. Инновационно-прогностический курс / В. И. Андреев. – Казань: Центр инновац. технологий, 2008. – 500 с.
2. Артёмов И. В. Навчальна книга: організація і методика створення: посібник / І. В. Артёмов, О. М., Ващук. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 238 с.
3. Бейлинсон В. Г. Арсенал образования: характеристика: подготовка: Конструирование учебных зданий / В. Г. Бейлинсон. – М.: Книга, 1986. – 288 с.
4. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу / М. С. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : збірник статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 3. – С.79-88.
5. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. — К.; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. — 278 с.
6. Козловський Ю. М. Едукативна інтегративна педагогіка [Текст] : монографія / Ю. М. Козловський, І. М. Козловська. – Львів : Сполом, 2015. – 360 с.
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / Л. Ортинський. – Львів : ЦУЛ, – 2009. – 470 с.
8. Царенко І. Л. Активізація самостійної роботи студентів засобами хмарних технологій [Текст] / І. Л. Царенко // Вища освіта України. — К., 2014. — № 3 : Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». — С. 48-52.

References

1. Andreev, VY 2008, *Pedagogika vysshej shkoly. Innovacionno-prognosticheskij kurs*, Centr innovacionnyh tehnologij, Kazan.
2. Artomov, IV & Vashhuk, OM 2012, *Navchalna knyga: organizaciya i metodyka stvorenniya, Zakarpatskyy derzhavnyy universytet, Uzhgorod.*
3. Bejlynson, VG 1986, *Arsenal obrazovaniya: harakteristika: podgotovka: Konstruirovaniye uchebnyh zdaniy*, Kniga, Moskva.
4. Golovan, MS 2014, 'Profesijna kompetentnist vykladacha vyshhogo navchalnogo zakladu', *Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Seriya: Pedahohika i psykhologhiya*, RVV Krymskoho humanitarnoho universytetu, Yalta, iss. 44, part 3, pp. 79-88.
5. Goncharenko, SU 2008, *Pedagogichni doslidzhennya: metodologichni porady molodym naukovcyam*, DOV «Vinnycya», Kyiv, Vinnytsya.
6. Kozlovskiy, YuM & Kozlovska, IM 2015, *Edukacijna integrologiya*, Spolom, Lviv.
7. Ortynskyy, VL 2009, *Pedahohika vyshchoyi shkoly*, CzUL, Lviv.
8. Czarenko, IL 2014, 'Aktvizatsiya samostiyanoi roboty studentiv zasobamy khmarnykh tekhnologiy', *Vyshcha osvita Ukrayiny*, Kirovograd, Kyiv, no. 3, iss. Pedahohika vyshchoyi shkoly: metodolohiya, teoriya, tekhnolohiyi, pp. 48-52.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015р.